

Så længe verden står

Af Hals Kommunes skolehistorie 1646-2006

Henrik Gjøde Nielsen

Forsiden af Så længe verden står – Af Hals Kommunes skolehistorie 1646-2006.

Så længe verden står eller Evigtgylde sandheder Gud og Marx, Miljøet og Markedet

Så længe verden står I

I 2012 udgav Forlaget Nordjylland for Museumsforeningen for Hals Museum min bog *Så længe verden står – Af Hals Kommunes skolehistorie 1646-2006*. Det var forfatteren en stor glæde at konstatere, at bogen hurtigt fandt vej til redaktørerne, Charlotte Appel og Ning de Coninck-Smith, af det monumentale fembindsværk *Dansk Skolehistorie*, af hvilket de to første bind udkom i 2013, nemlig *Da læreren holdt skole – Tiden før 1780* af Charlotte Appel og Morten Fink-Jensen, og *Da skolen tog form – 1780-1850* af Christian Larsen, Erik Nørr og Pernille Sonne. *Så længe verden står* fandt ikke blot indholdsmæssig anvendelse i *Dansk Skolehistorie*, men er også positivt omtalt i de kilde- og litteraturessays, hvert bind er forsynet med. Her introduceres læseren til den litteratur og forskning og det kildemateriale, der ligger til grund for fremstillingen, og hvor forfatterne redegør for forskningstraditioner og forholder sig til de enkelte værker.

Om *Så længe verden står* hedder det i *Dansk Skolehistorie bd. 1* (s. 372), at bogen adskiller sig fra det meste af den lokalhistoriske skolelitteratur, idet den lokale skolehistorie bliver sat ind i en bredere skole- og samfundshistorisk kontekst. I *Dansk Skolehistorie bd. 2* (s. 360) fremhæves *Så længe verden står* igen som en bog, der i modsætning til den snævre lokale ramme, som kendetegner den lokale, skolehistoriske tradition, kobler skole- og samfundshistorie sammen. Desuden er det en tendens, eller ligefrem en tradition, i dansk skolehistorie, at opfatte skolelovene af 1814 som den danske folkeskoles grundsten, og at det derefter kun er gået fremad for den danske folkeskole. I *Så længe verden står*, anføres

det, tegnes ikke et sådant entydigt billede af en fremskridtshistorie med 1814 som startpunkt.

Nu er det jo altid befordrende for en forfatters faglige selvagtelse at se ens arbejder finde vej til storværker af denne karakter og tillige at se disse positivt omtalt. Det kan man kun glæde sig over. Og så kan man tænke lidt på, hvordan det nu kan være, ud over arbejdets faglige indhold. I dette tilfælde, tror jeg, skyldes det, at jeg satte sagen på spidsen.

Evigtgyldige sandheder

Det går galt allerede i bogens titel, der er hentet fra fundatsen for den første egentlige skole i Vester Hassing, hvor man i 1646 udlagde noget jord til skolen, og der skulle skolebygningen være *Så længe verden står*. Og på et eller andet tidspunkt står verden ikke længere. Det kunne folkene i Vester Hassing jo have sagt sig selv. Og det kunne alle de andre skolestiftere, lovgivere, lærere, pædagogiske teoretikere, frelst af alle observanser, politiske profeter og dommedagsdagdrømmere, diktatorer og velmenende formanere af alle slags, der befolker historien, men som er særligt tydelige i skolehistorien, og hvor de ulykker, de anretter, risikerer at blive særligt store. Så det havde under hele tilblivelsesprocessen anet mig, at det måtte gå galt med besværgelser af så-længe-verden-står-typen, men jeg søgte efter bedste evne at indfange, beskrive og diskutere præcist, hvad det var for tanker i samfundet og på skoleområdet i hver enkelt periode, der var karakteristisk, og dermed hvad det var, man i hver periode udsatte børnene for i skolen.

Nu er det jo let nok at være kritisk-overbærende og ikke mindst bagklog i forhold til en mere eller mindre fjern fortid, men turen kom jo også til nutiden, der skulle behandles på samme måde. Da så slutningen af bogen skulle skrives, kunne jeg opsummere ikke blot 400 års skolehistorie, men også 400 års samfunds-, ånds- og kulturhistorie, og måtte beskæmmet konstatere, at det, vi udsætter skolebørn for i dag, på adskillige områder ikke holder sig tilbage for det, som man udsatte skolebørn for i de foregående århundreder. Høfter fat, som min gamle gymnastiklærer sagde!

Gud og Marx, Miljøet og Markedet

I 1600-tallets Vester Hassing gik bymændene sammen om at bygge og drive en skole Gud til ære og børnene til forfremmelse i Guds frygt og gudelig optugtelse. Det var sådan set det. I 1700-tallets Hals sogn stiftede Prinsesse Sophie Hedvig tvende

skoler, en i Hals og en i Hou. I prinsessens omfangsrige fundats er formålet lidt tydeligere: Her drejer anordningen sig alene om at plante i børnene den sande kristendom og Guds frygt. Til dette hører udtrykkeligt ikke skrive- og regnekunsten, idet ”der ved Tiden ikkun mere forspildes.” Prinsessens fundats gør sig også pædagogiske overvejelser. Børnene skal nemlig færdes mellem hinanden uden at skændes, og i særdeleshed uden at bande, bruge utugtige ord og sige skarnsremser og viser. Fair nok, ikke sandt? Dertil kommer så, at børnene også skal omgås hinanden under alvorlige former, ”uden Latter og Leg.” Ahem... For både Vester Hassing-folkene og for Sophie Hedvig gjaldt det, at hvis vi blot kan få folk til at opføre sig ordentligt her på Jorden, så er de sikret en plads i Paradis, efter døden. En lidt fjern og u håndgribelig belønning, måske, men ok.

I første halvdel af 1800-tallet tog skolen primært sigte på at danne den samfundsgavnlig borger, der skulle fungere inden for rammerne af det enevældige monarki. Her blev det så anset for forbrøderisk at sætte spørgsmålstejn ved dette af Gud indstiftede og mellem monark og folk for evigt kontraktligt forpligtede diktatur. Det var imidlertid præcist det, der blev hensigten, da Danmark med Junigrundloven 1849 blev et demokrati. Man tog fat på at udvikle skolen, og skolen tog fat på at opdrage børnene i demokratiets ånd, som også slår igennem under besættelsen 1940-1945, og når vi kommer op i sidste halvdel af 1900-tallet, bliver det selvforvaltning og kritik af det bestående, der bliver omdrejningspunktet. Marx, siger man, og alle bøjer sig dybt i støvet. Holder man sig til den vej, Marx har udstukket, skal det hele nok ordne sig.

I 2000-tallet, så langt som vi nu er nået i det, er der to dogmer, der gør sig gældende. Det ene er Miljøet, der i denne sammenhæng også inkluderer sundhed, hvilket sidstnævnte betyder, at uddeling af flødeboller og saftvand til klassen på ens fødselsdag for længst er afløst af klidkiks og sveskejuice. Vê det stakkels barn og de vankundige forældre, der vover andet. Med hensyn til Miljøet forholder det sig sådan, at ingen ved sine fulde fem kunne drømme om at sætte spørgsmålstejn ved Miljøet. Vi slår knuder på os selv og poster milliarder i projekter, som kan sikre, at vi hen mod 2093 kan reducere CO₂-udslippet med 0,005 promille, ca. En lidt fjern og u håndgribelig belønning, måske, men ok.

Sammen med Miljøet står så det andet dogme, som kun nogle få, ubefæstede sjæle vover at sætte spørgsmålstejn ved, nemlig Markedet. Markedet løser det hele, og hvis det ikke gør, er der tale om en Markedsfejl, som Markedet retter op, eller der er tale

Drenge i skolegården. I baggrunden klatreapparatet, anskaffet 1841, men sikkert en del repareret og med en del udskiftet tømmer her i 1908.

Der mosles i midten af billedet. Drenge er jo drenge. Og en bette knøs har gemt sig bag klatreapparatet. Også i skolen har de store jo altid forstået at omgærde sig med frygt, og de små klarer sig. Man kan jo altid lige gemme sig bag klatreapparatet, eller hvad der nu lige står til rådighed.

Forløbet med afstemning og resultatet af denne var lidt usædvanligt, idet man ellers sædvanligvis nåede frem til en beslutning i fuld enighed.

om nogle andres skyld, men Markedet kan man ikke sætte spørgsmålstegn ved. Markedet, siger man, og alle bøjer sig dybt i støvet. Holder man sig til den vej, Markedet har udstukket, skal det hele nok ordne sig.

Fælles for hele molevitten er for så vidt bestræbelsen på at frelse verden og menneskene, verden fra undergang og menneskene fra sig selv. Hvis man sætter spørgsmålstegn ved dogmerne, ved Gud, Marx, Miljøet eller Markedet, er man enten kætter, vanvittig eller en sølle stakkel. Fælles er det også, at vi alle, i fortid og nutid, ikke handler ud fra noget, vi *tror*. Vi handler ud fra noget, vi *ved*. Vi har *ret*. Hvor man i prinsessens tid talte om Sandhed til Gudfrygtighed, taler vi nu om Sundhed til Gudfrygtighed. Og endelig er der det til fælles, i fortid og nutid, at der er tale om Evigtgyldige Sandheder. Dvs. indtil den næste dukker op.

Så længe verden står II

Hensigten med ovenstående koncentrat – og svada – var naturligvis at provokere. Hvad børnene lærer, og hvordan de har det i skolen, er af afgørende betydning for de enkelte børn og for samfundet. Det, der var sandt i går, er ikke nødvendigvis sandt i dag, og det, der er sandt i dag, er ikke nødvendigvis sandt i morgen. Det bør vi holde os for øje. Også i den standende debat om skolen.

Den danske folkeskoles adelsmærke er dens formål, nemlig at opdrage børnene til engagerede og kritiske samfundsborgere. Evnen til at stille spørgsmålstegn ved hvad som helst er nemlig afgørende for, at samfundet kan udvikle sig rigt og mangfoldigt. Eleverne og dermed borgerne skal kunne og skal turde udfordre De Evigtgyldige Sandheder, hvad enten de nu har forklædt sig som Gud eller Marx, Miljøet eller Markedet. På trods af tidligere tiders og på trods af vore dages dogmer, så er et væsentligt produkt af skolegang altid oplysning. Også oplysning, som egentlig ikke var tilsigtet med undervisningen. En pirrende nysgerrighed, en nagende tvivl, og så det for nogle, særligt dogmerne, irriterende spørgsmål: Hvorfor?

Det spørgsmål bør rejses i enhver skole, og hvis der ikke er en skole, rejser spørgsmålet selv skolen. For vi vil vide mere, og derfor har vi altid haft skole, og derfor vil der altid være skole. *Så længe verden står*. Hvis De vil vide mere.